Vratislav Bělík.

Stavební historie vladislavského kostela.

Význam kostela v obci nespočívá jen jako v náboženském středisku. Jeho hodnocení tkví také ve stavební historii, takže kostel bývá jediným a očitým svědkem i památníkem nejstarších dob samého místa a velmi často i těch časů, o nichž není ještě ani písemných zpráv. A k těmto kostelům patří právě i vladislavský kostel. Jeho slohová směs neubírá nijak na umělecké hodnotě; právě naopak je jen dokladem pestré minulosti, která na konec zanechala dnešním dnům chrám boží jako stavební dílo v dobrém harmonickém celku.

Má-li se objasniti stavební historie zdejšího kostela, je dobře uvědomiti si jeho nynější stav. K dlouhé, obdélné lodi (d—20 m, š — 6, 25 m) sklenuté do čtyř kopulí, oddělených pásovými oblouky, jež vycházejí z barokních říms pilastrů, připojeno je na východní straně kněžiště (d—6 m, š. 4,5 m) s valenou románskou klenbou, zakončené půlkruhovou apsidou, sklenutou do půlkopule. Apsida ustupuje v rozměrech asi po čtvrt metru z každé strany kněžiště. Oblouk její klenby vychází z prosté románské římsy, podobně jako vítězný chrámový oblouk. Na severní straně kněžiště vchází se gotickým vchodem s žulovým ostěním a přepaženým formou t. zv. „jetel" do sakristie, jež má barokní valenou klenbu proraženou na každé straně dvěma klenebními kuklemi.

Chrámový chór (kruchta) nespočívá ani na sloupech ani na pilířích, poněvadž poměrně malá šířka kostela toho nevyžadovala. Jest tedy kruchta jen prostě podklenuta.

Na západní straně kostela je přičleněna věž, zakončena zděnou střechou v podobě osmibokého jehlanu, v jehož západním a východním boku jest vsazen štítek s věžními hodinami. Věž má vchod s rovným žulovým rámováním a v přízemí klenutou podsíň. Zajímavý však je gotický, žulový a profilovaný vchod z věžní podsíně do samého kostela.

Kostelní okna jsou přepažena segmentovým obloukem. Mají stejnou

formu i rozměry. V chrámové lodi jsou jich čtyři páry, jedno okno je v čele apsidy, jedno v jižním boku kněžiště.

Do kostela vchází se kromě zmíněných již věžních dveří ještě také síňkou, připojenou na jižní straně lodi pod prvním oknem. Na kruchtu se vystupuje po schodech z podkruchtí (uvnitř kostela), na věž vedou točité schody v přístavku při jižní straně věže. I vchod do přístavku je žulový, rovně přepažený. Jeho profilování, jež se při horních rozích kříží, ukazuje na původ z doby gotické.

Z písemných historických zpráv o Vladislavi (Dvorského Vlastivěda Moravská — okres Třebíč a G. Wolného Topographie von Mähren (II. díl — Brünner Diöz.) nelze nalézti zpráv, které by vedly aspoň k domněnce o stavebních proměnách vladislavského kostela. Nutno tedy, aby kostel mluvil sám za sebe. K zřetelným slohovým úkazům pojí se ovšem také datové domněnky, z nichž by jistě některá byla potvrzena, jiná potlačena, kdyby při kostelních opravách, prováděných roku 1947 byla odstraněna vnější omítka.

Nejstarší částí kostela je románské kněžiště, zakončené půlkruhovou apsidou. Valená klenba, prostá římsa a mohutné zdivo vzhůru se zužující uvnitř kostela by nasvědčovalo na nejrannější období románského slohu t. j. asi na 2. polovinu 11. stol., avšak 2 vnější, prosté opěrné pilíře na jižní straně kněžiště by hovořily o stavbě asi o sto let pozdější. Je-li omítkou kryto řádkové zdivo z hrubě přitesávaných kvádrů, pak by se kněžiště s apsidou řadilo k vzácným prvorománským stavebním památkám.

Chrámová loď dle nynějšího stavu jasně hovoří o svém původu z doby barokní, avšak skrývá tajemství. Dle gotického vchodu z podkruchtí nutno počítati s tím, že v době gotické se dály s kostelem stavební změny. Mohlo by se říci, že tehdy byla k románskému kostelu přistavena gotická loď sahající až ke gotickému vchodu dosud zachovanému. Avšak zraku odborníka neujdou určité příznaky, které přivádějí k jinému poznání: románská římsa na vítězném oblouku zabíhá i do lodi chrámové a to je znamením, že v době románské nebyl kostel ukončen nynějším vítězným obloukem, nýbrž že měl ještě také chrámovou loď. Byla pravděpodobně čtvercová a krytá rovným trámovým stropem, jak je patrno na dosud zachovaných venkovských románských kostelích. Důkazem, že by tomu tak bylo, je zdivo, jež nese první dvě klenební pole a jež je stejně mohutné a stejně se vzhůru zužuje jako v kněžišti. Rozměrově pak délka toho zdiva rovná se přibližně šířce kostela, což potvrzuje čtvercový tvar lodi. Možno tedy počítati, že nynější chrámová loď tají ve své východní polovici původní zdivo románské lodi jednotně se vížící k románskému kněžišti i s apsidou zřetelně zachovanému. Kdy však došlo ke gotické přístavbě kostela těžko říci. Dva gotické vchody vnější, na věž a v podkruchtí a jeden vnitřní do sakristie, jsou tak všeobecné přes celé období gotického slohu, jenž u nás trval od r. 1230 celého půltřetího století, že nelze opravdu říci ani přibližně datum

o gotisování vladislavského kostela. Jedině zřejmá jednoduchost těchto tří vchodů by naznačovala údobí do r. 1400.

Přestavba kostela spočívala v prodloužení chrámové lodi o celou její délku. Jisté je, že v nové přístavbě byla i gotická okna a dá se počítati, že ve zdivu románském byla zgotisována. K novostavbě byla asi připojena i věž, neboť schody na ni vedoucí mají dosud zachovaný gotický vchod. Nynější celá věž však postavena nebyla. Byly to jen kamenné dolní části — vrchní část — zvonice — byla dřevěná. Je však i možné, že věže vůbec nebylo a že zvony byly zavěšeny na dřevěné zvonici, vsazené do hřebenu střechy při západním štítu.

Doba renesanční přináší teprve způsob nahrazovati dřevěné zvonice kamennými věžemi a věže toho typu jako je vladislavská, se zděným jehlanem střechy, mají svůj původ v druhé polovici 16. století. Těmto věžím v jihovýchodní části Vysočiny, staly se asi vzorem krásná renesanční věž s ochozem na mor. krumlovském zámku a dvě věže v Olbramovicích. Na Mor? Krumlovsku je takových kostelních věží, ovšem zjednodušených, celá řada; v Rakšicích, Našiměřicích, Jamolicích, D. Dubňanech a také ve Valči. Valečský kostel pak je blízkým sousedem kostela ve Vladislavi. Dá se tedy souditi, že buď sám vliv stavební nebo i stavitel zasáhl tehdy až sem. Kdy to bylo, o tom opět není žádných písemných zpráv, avšak na Mor. Krumlovsku a také na Znojemsku staví se věže toho druhu od polovice 16. stol. až do 30ti leté války. Tak tomu bylo asi i s věží vladislavskou.

Třicetiletá válka zničila mnoho kostelů. V některých propadly se stropy, jak zůstaly po válečných pohromách dlouho bez ošetření, jiné kostely setrvaly v hotových rozvalinách. — A tak až po rok 1648 začíná se s opravami a přestavbami, což trvá téměř celých sto roků. Opravuje se a buduje v novém efektním slohu barokním. I toto období je slohově zastoupeno na vladislavském kostele a to klenbou nad chrámovou lodí: čtyři kopulovitá klenební pole, vycházející z článkovaných říms, podepřených pilastry. Tehdy byla sklenuta jistě i kostelní kruchta a také i gotická okna byla změněna na nynější tvar. V zájmu harmonie celku též i románské okno za oltářem a okno v kněžišti dostalo stejnou formu jako okna v chrámové lodi. Dle letopočtu na kostelním štítě stalo se tak roku 1680. V tomto sestavení dvou převládajících slohů: románském a barokním, zachován je po stavitelské stránce vladislavský kostel jako pěkný harmonický celek až podnes. Vyniká-li vladislavský kostel pestrou historií stavební, která z každého slohového údobí zanechala na památku něco ušlechtilého, nelze skoro nic říci o vnitřním zařízení. — Po třicetileté válce zůstal poškozený kostel neopraven až do roku 1680. Byl přifařen k sv. Martinu v Třebíči. Teprve roku 1727 byla ve Vladislavi zřízená lokalie a roku 1859 opět obnovena fara. — Za těchto poměrů se dá počítati, že se vnitřnímu vybavení kostela nedařilo. Proto také dosavadní oltáře, kazatelna, lavice i zpovědnice jsou umělecky nehodnotné a řemeslně laciné.

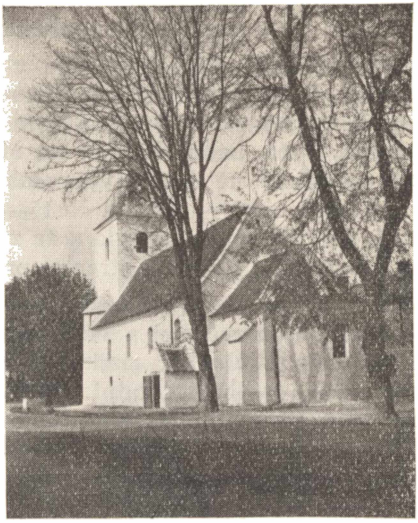

Kostel sv. Trojice ve Vladislavi.

Vnitřek kostela sv. Trojice ve Vladislavi.

Výjimku však činí zvony, které šťastně překonaly zvonové rekvisice v dvou světových válkách, jako význačnější kovolijecké dílo. Velký zvon je ulit mistrem Ondřejem Hirschermaierem r. 1635. Nese věnovací nápis hraběte Rudolfa Waldštejna pro vladislavskou obec a je ozdoben reliefem Sv. Trojice, waldštejnským znakem a ornamentálními prstenci té doby. Malý zvon s obrazem Panny Marie a sv. Vojtěcha, ulitý 1699 má nápis: Od moru, hladu, války a ohně vysvoboď nás Pane.

Další vzácností v kostelním inventáři je mešní kalich. Dle písemných zpráv pochází z 18. století a byl majetkem opata z Goettweigu v Rakousích. Kalich však je gotický a dle forem může mít svůj původ v druhé polovině 15. stol. Jen práce pasířské na noze (opatův erb, postavy andílků a rozmanité rozviliny) a stříbrná tepaná mřížka vsazená na dolní část číše byly na původní gotický kalich v 18. stol. přidány. A třebaže kalich soustřeďuje dva slohy, gotický a barokní, poutá svou uměleckou ušlechtilostí a vzácnou starobylostí.

Hlavní oltář zdobí šest měděných, dobře postříbřených svícnů, které svým pasířstvím ukazují na dobu kolem roku 1800.

Snaha vladislavských po zkrášlení kostela vedla k vnitřní nástěnné a figurální malbě. Byla provedena roku 1924 akad. malířem Karlem Vaňkem od firmy Josef Hübsch, Praha — Vinohrady. Temperová malba představuje zde ve třech nástropních klenebních kopulích stvoření, vykoupení a posvěcení lidstva jako dílo Nejsvětější Trojice. Její obraz nad vrcholem vítězného oblouku soustřeďuje pak ještě kolem sebe postavy svatých českých patronů čili t. zv. „české nebe". I na mosaiková okna došlo ve vladislavském kostele (za p. rady Tvarůžka), ale nebyl to dobrý nápad. Tmavě červeně nalíčený vnitřek kostela ztemněl ještě víc a stal se neútulným. Proto při opravách 1947, kdy byl kostel jasně vytónován, ustoupila i temná okna. Jen za oltářem, s obrazem Narození Páně, zůstalo zachováno. — Nová, jasná okna zdobí pouze kresba symbolu trojičního, mariánského, symbolu čtyř evangelistů a kresba symbolu eucharistického. Kresbu doprovázejí vhodné citáty z Písma, jež vedeny jsou myšlenkou poznání, že člověk pochází z Boha, k Bohu se vrací skrze víru v Ježíše Krista. Citáty spojené se symboly evangelistů vyznačují kromě toho ještě také čtyři hlavní období církevního roku. — Veškerá pestrost nových oken spočívá v mlžném, žlutém a jemně zeleném skle. Kresby jsou konstruovány černě a také citáty jsou psány černou barvou. Okenní kresby navrhl autor tohoto článku. Vnitřek kostela je nyní jasný, zářivý i nábožně půvabný. Čeká jen na doplnění výpravou nejen nábožensky estetickou, ale i v pravdě uměleckou.